

го удосконалення, що в результаті дає змогу підвищити задоволеність не лише споживачів, а й усіх зацікавлених сторін, а отже і конкурентоспроможність підприємства.

З впевненістю можна стверджувати, що вже у найближчому майбутньому аграрні підприємства, які не мають сертифікатів відповідності системи менеджменту якості міжнародним стандартам ISO серії 9000 не будуть конкурентоспроможними, та не зможуть успішно конкурувати і досягати ринкового успіху на вітчизняних та міжнародних ринках агропродовольчої продукції.

Отже, для завоювання стійких конкурентних позицій на зазначених ринках, вітчизняним підприємствам аграрного сектора економіки необхідно впроваджувати та сертифікувати системи менеджменту якості відповідно до вимог стандартів ISO серії 9000.

Розвиток теоретичних та методичних засад формування системи менеджменту якості функціонування аграрних підприємств є неможливим без застосування положень фундаментальної методології та економічної теорії, менеджменту, урахування тенденцій розвитку АПК України, дослідження сучасних змін глобалізованої економіки та їх впливу на довгостроковий розвиток аграрних підприємств.

Література:

1. Віткін Л. Світовий досвід упровадження та сертифікації систем управління / Віткін Л. // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2010. – № 2. – С. 43-49.

2. Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dssu.gov.ua>.

3. Калита П.Я. Главное звено. Деловая лирика и публицистика. Издание пятое, дополненное/ Калита П.Я. – К.: Украинская ассоциация качества. – 2011. 220 с.

4. Українська асоціація якості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaq.org.ua>.

Рецензент: д.е.н., професор Горьовий В.П.

УДК 338. 432: 338. 242/. 246

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Вихор М. В., к.е.н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

Розглянуті інституційні аспекти реалізації стратегії розвитку аграрного виробництва в контексті її інституційного забезпечення. Виявлені деякі суперечності між стратегічними цілями та інституційними чинниками їх досягнення. Намічені підходи щодо усунення цих суперечностей.

Considered institutional aspects of development strategy of agriculture in the context of its institutional support. Revealed some contradictions between policy objectives and institutional factors to achieve them. The proposed approaches to address these differences.

Постановка проблеми. Характерною особливістю розвитку аграрного виробництва в Україні є певна його стихійність, не визначеність і не послідовність. Цьому сприяють значні кон'юнктурні коливання світового і внутріш-

нього аграрного ринків, відсутність достатньої інформації про них у більшості керівників сільськогосподарських підприємств, їх не вміння розробляти і реалізовувати чітку стратегію розвитку та інше. Але чи не в найбільшій мірі цьому сприяє відсутність на рівні держави чітких орієнтирів стратегічного розвитку галузі та механізмів їх реалізації, які у своїй сукупності є складовими елементами інституційного середовища функціонування аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій економічній літературі достатньо поширеною є думка про необхідність розробки цілісної науково обґрунтованої стратегії розвитку аграрного виробництва [1,2]. При чому більш-менш успішні спроби її розробки здійснювалися неодноразово. З цього приводу можна згадати такі державні законодавчі та нормативні акти як Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року», інші нормативні документи і публікації [3, 4, 5]. Але складність і суперечливість, які супроводжують розробку та реалізацію заявлених у цих документах ідей і напрацювань вимагають здійснення подальших досліджень у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи дискусію, яка точиться в науковій економічній літературі стосовно теоретико-методологічних засад модернізації України та ролі інституцій у цьому процесі хотілося б звернути увагу на деякі проблемні моменти [6, 7]. Зокрема, це стосується коректності методологічних підходів до розробки стратегії розвитку аграрного виробництва. На нашу думку, більшість програм і концепцій, які розроблялися в цьому напрямку, не мали достатнього методологічного підґрунтя через те, що не в повній мірі включали всі складові, які охоплює стратегія як соціально-економічна категорія.

Не дивлячись на значну кількість визначень суті категорії «стратегія» в економічній літературі, більшість їх об'єднує те, що стратегія повинна включати в себе визначення мети і місії, довготермінових цілей і завдань, плани дій по їх реалізації, а також ресурсне забезпечення їх досягнення [8]. При цьому довготермінові стратегічні цілі повинні відповідати базовим принципам їх формулювання, а саме, наукової обґрунтованості, реальності, досяжності, гнучкості. Згоджуючись в цілому із такою думкою, зауважимо, що коли мова йде про державну стратегію розвитку галузі, то її невід'ємною складовою частиною повинне бути також інституційне забезпечення досягнення стратегічних цілей.

У контексті розробки стратегії розвитку аграрного виробництва це може означати, що його стратегічні цілі повинні стати результатом аналізу глобальних тенденцій, які складаються на світовому та внутрішньому аграрному ринку. Як зазначають з цього приводу С. Кваша та О. Синьокий, світові глобальні продовольчі виклики характеризуються, насамперед, кількісними змінами, зокрема, переважаючими темпами приросту населення над темпами росту виробництва сільськогосподарської продукції, обмеженістю енергоресурсів і зростанням цін на нафту і газ, прискореним розвитком біоенергетики

та перерозподілом ріллі з продовольчого напрямку на технічний [2, с. 61]. Це значить, що попит на продовольство у світі зростатиме і надалі, що відкриває можливості для України щодо збільшення виробництва сільськогосподарської продукції.

Але фахівці вказують і на інший бік проблеми, яка полягає в тому, що значна частина населення землі бідна і не здатна оплатити навіть мінімальні продовольчі потреби. Так, на кінець минулого тисячоліття на два і менше доларів у день у світі жило близько 2,8 млрд. людей [1, с. 124]. Таким чином, при оцінці можливостей росту сільськогосподарського виробництва в Україні слід враховувати динаміку платоспроможного попиту на неї на зовнішньому і внутрішньому ринку. Крім того, необхідно враховувати конкурентний тиск провідних світових виробників сільськогосподарської продукції, які будуть намагатися розширити свою присутність на світовому ринку.

Якщо при формулюванні стратегічних цілей розвитку сільськогосподарського виробництва глобальні продовольчі тенденції враховуються державою в достатній мірі, то по інших аспектах їх розробки і реалізації цього однозначно сказати не можна. Зокрема, це стосується такої важливої функції держави, як формування інституційного середовища функціонування бізнесу взагалі і аграрного, зокрема.

Слід врахувати, що любий господарюючий суб'єкт, працюючи в ринкових умовах, відчуває на собі постійний вплив як факторів прямої дії, таких як споживачі, конкуренти, постачальники, так і факторів не прямої дії, до яких належать правова система, політична та економічна ситуація в державі, ефективність державного менеджменту, соціально-культурні фактори. Ця група факторів визначає поведінку всіх суб'єктів бізнесу в державі, характер їх взаємодії і, по суті, формує інституційне середовище їх функціонування.

І тут, на наш погляд, виникають достатньо суттєві проблеми, пов'язані з реалізацією стратегічних напрямків розвитку аграрного виробництва, які визначені у відповідних законодавчих та нормативних актах. Мова йде про те, що інституційне середовище, сформоване в аграрному секторі економіки, не в повній мірі націлює суб'єктів аграрного бізнесу на досягнення стратегічних цілей держави, а іноді спонукає діяти всупереч їм.

Для прикладу, в статті 3 Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» одним із пріоритетних напрямків визначені заходи держави, спрямовані на забезпечення прибутку на авансований капітал не нижче середнього рівня по економіці держави [3]. В той же час, за даними Б. Й. Пасхавера, значна частина сільськогосподарських підприємств є хронічно збитковими [8]. Головною причиною цього автор не безпідставно вбачає у зростаючому диспаритеті між цінами на ресурси, які використовують сільськогосподарські підприємства, і цінами на продукцію сільськогосподарського виробництва.

Між тим, політика держави у сфері регулювання цін разом з механізмами, які при цьому застосовуються, є складовою частиною інституційних чинників, а їх спрямованість протягом багатьох років в Україні дещо однобока. Держава різними, часто не економічними методами, намагається стриму-

вати ріст цін на сільськогосподарську, особливо продовольчу продукцію, намагаючись зробити її доступною для населення. З іншого боку відсутні адекватні механізми стримування цін на ресурси, які купляють сільськогосподарські підприємства для забезпечення власної виробничої діяльності. Це приводить до «вимивання» фінансових ресурсів із аграрної сфери економіки, змінює у не бажаному для держави напрямку поведінку суб'єктів аграрного бізнесу і робить проблематичним досягнення задекларованих цілей щодо рівня прибутковості галузі.

Інший приклад стосується розвитку цукробурякової галузі. У 2011 році площа посівів цукрових буряків в Україні становила близько 516 тис. га. Але через не сприятливу цінову кон'юнктуру на ринку цукру у 2012 році вона скоротилась на 10,6% до 461,3 тис. га, при тому що Міністерство аграрної політики та продовольства планувало її збільшення до 594 тис. га. Знову спостерігається невідповідність між діями виробників і, задекларованими державою, цілями розвитку галузі.

Можна згадати і загрозові, з точки зору збереження та підвищення родючості землі, тенденції у зміні структури посівних площ на користь соняху, кукурудзи, ріпаку які склалися під впливом відповідної цінової кон'юнктури на світовому аграрному ринку. Розуміння шкідливості цих тенденцій не підкріплюється ефективним механізмом по їх нейтралізації на рівні держави. Як наслідок, виробники сільськогосподарської продукції орієнтують свою поведінку на поточні вимоги ринку всупереч стратегічним інтересам держави, які зафіксовані у Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2012 року і передбачають, що державна політика спрямовується, на вирішення питань забезпечення охорони земель, підвищення родючості ґрунтів та екологічної безпеки сільських територій [4, с. 14].

Подібна ситуація невідповідності стратегічних цілей розвитку сільськогосподарського виробництва та інституційних механізмів їх забезпечення склалася в тваринницькій галузі. Так, поголів'я корів в Україні на 1 червня 2012 року нараховувало 2,63 млн. голів, що становить всього 31,3% до рівня 1991 року і 48,7% до рівня 2000 року. Між тим Державною програмою передбачено зупинення зменшення поголів'я великої рогатої худоби та забезпечення поступового його нарощування. Знову ж таки, виробники молока змушені скорочувати поголів'я корів у відповідь на несприятливу цінову кон'юнктуру на ринку молока і на неефективні механізми регулювання цього ринку державою.

Водночас, в Україні є приклади позитивного впливу регуляторних механізмів, спрямованих на підтримку стратегічних цілей розвитку сільськогосподарського виробництва. Зокрема, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України з 1 липня 2012 року запроваджені дотації на збережене поголів'я молодняка великої рогатої худоби, що, за оперативною інформацією, вже привело до деякого його зростання.

Поруч із формальними інституціями важливу роль щодо впливу на поведінку суб'єктів господарювання відіграють не формальні інституційні чинники такі як культура, традиції, звички, система цінностей. Можна констату-

вати, що більшість із названих чинників не сприяють досягненню стратегічних цілей розвитку сільськогосподарського виробництва. Зокрема, як відмітив академік В. Геєць, базовою умовою розвитку суспільства і економіки є довіра [6, с. 8]. Реально ж рівень довіри виробників аграрної продукції до намірів і дій держави якщо, навіть, вони є позитивними, достатньо низький. Багаторічний досвід їх взаємодії із державою привчив до думки, що держава часто не дотримується взятих на себе зобов'язань, діє не прозоро, створює додаткові бюрократичні перепони, порушує терміни дотаційних виплат та інше. Тому навіть позитивні кроки держави щодо формування формальних інституційних механізмів підтримки аграрного сектора економіки не знаходять належного відгуку у виробників.

До групи не формальних, але вкрай негативно діючих інституційних чинників, які впливають на всі напрямки суспільного життя, в тому числі і на аграрну сферу економіки, є корупція. Нажаль, ставши складовою частиною культурного середовища, корупція часто спрямовує вплив формальних інституційних чинників в напрямку протилежному їх початковій спрямованості. Наприклад, за деякими оцінками, розмір так званих «відкатів» при отриманні виробниками дотаційних платежів, інших форм грошової підтримки, належних їм згідно із державних програм, досягають, 20-30% від отримуваних ними сум. Подібна ситуація спостерігається при оформленні виробниками оренди земель сільськогосподарського призначення, які є в розпорядженні місцевих органів влади. Через це ті стимули з розвитку аграрного виробництва, що їх пропонує держава, для виробника перестають бути привабливими і ефект від їх дії стає значно нижчим.

Висновки. Таким чином, очевидно, що успішна реалізація стратегії розвитку аграрного виробництва повинна супроводжуватись формуванням відповідних формальних і не формальних інституційних чинників, які забезпечуватимуть підтримку в досягненні поставлених цілей. В іншому випадку, як це спостерігається в аграрному секторі економіки нашої держави, досягнення стратегічних цілей може бути ускладнене або і взагалі не можливе. Тому пошук та обґрунтування методів встановлення відповідності між стратегічними цілями розвитку аграрного виробництва та інституційними чинниками, що забезпечують їх досягнення є, з нашої точки зору, важливою науковою і практичною проблемою, яка може бути предметом подальших досліджень.

Література:

1. Саблук П.Т. та ін. Глобалізація і продовольство: Монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
2. Кваша С. М., Синьоокій О.М. Вплив світової продовольчої кризи на формування державної стратегії розвитку АПК / С. М. Кваша, О. М. Синьоокій // Економіка АПК. – 2008. – № 8. – С.60 – 67.
3. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року / Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №1. – С. 17.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р., № 1158 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року».

5. Національна доктрина реформування агропромислового комплексу України // Економіка АПК. – 2011. – №4. – С. 3 – 6.

6. Геєць В. Ліберально – демократичні засади: курс на модернізацію України / В.Геєць // Економіка України. – 2010. – №3. – С. 4 – 20.

7. Мельник Т. М. Інституційні чинники економічного розвитку / Т. М. Мельник // Вісник Донецького національного університету: сер. В: Економіка і право. Вип. 2. Т. 1. – 2010. – С. 245 – 251.

8. Орликівський М. О. Еволюційний процес зміни визначення поняття «стратегія» в економічній літературі / М. О. Орликівський // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 54 – 57.

9. Пасхавер Б. Збитки годувальника / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2011. - №3. – С. 46 – 56.

Рецензент: д.е.н., професор Губенко В.І.

УДК 658.155.2:334.716

СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВА РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ

Троян А.В., к.е.н., Гавриш А.О., аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розглянуто основні проблеми, що виникають при розподілі прибутку, виявлено основні фактори тінізації вітчизняної економіки, запропоновано шляхи оптимізації управління прибутком з метою оптимального забезпечення задоволення інтересів підприємців та держави.

The main problems arising from the distribution of profits, the main factors are shadowing the domestic economy, the ways of optimizing profit management to ensure optimum satisfaction of the interests of entrepreneurs and the state.

Постановка проблеми. В сучасних умовах прибуток є основним показником, що характеризує ефективність діяльності будь-якого підприємства, є джерелом його самофінансування та забезпечення розширеного відтворення. Однак, поряд з цим, чи не найважливіше значення має соціальна функція прибутку. Саме прибуток виступає джерелом формування фінансових коштів бюджетів різних рівнів, за рахунок нього держава має змогу здійснювати свою діяльність щодо дотримання певних соціальних стандартів для населення, виконувати свою роль з приводу захисту ринків від проявів монополізму, забезпечення рівних умов для всіх учасників виробництва. Прибуток виступає джерелом задоволення потреб суспільства, основою економічного розвитку будь-якої країни, запорукою її стабільності та процвітання. Все це зумовлює актуальність теми дослідження і необхідність переосмислення існуючої системи розподілу прибутку між підприємствами та державою з метою уникнення протиріч між ними та оптимізації руху капіталу всередині країни.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти розподілу прибутку підприємств розглянуті в працях таких науковців як М.Д. Білик, І.О. Бланка, Л.Д. Буряка, Ф.Ф. Бутинця, Б.І. Валуєва,